

SOCIETY FOR THE RESTORATION OF THE CHRISTIANITY IN BATUMI IN 80-90S OF XIX.

ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების მოღვაწეობა ბათუმის
ოლქში XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში

OTAR GOGOLISHVILI

Professor

Department of history, archeology and ethnology

Batumi Shota Rustaveli State University

Batumi, Ninoshvili str. 32/35

ORCID: 0000-0002-5196-4155

otargogolishvili@gmail.com

593 61 78 95

Abstract

The Russian Empire conquered the entire Caucasus in the 1860s. Began to pursue Russian colonial policy. This mainly meant the assimilation of the conquered peoples. In the Muslim regions conquered by the empire, they began to pursue a Russian Orthodox missionary policy.

As a result of the Russo-Turkish War of 1877-1878, the United Russian-Georgian Army with the great support of the local population was able to liberate Adjara from the long domination of Turkey and return it to its homeland.

The newly annexed corner and its population immediately came to the attention of the Russian Church, particularly in the attention of "Society for the Restoration of the Christianity in the Caucasus." One fact is noteworthy, particularly, when the united army of Russian-Georgians entered in Batumi, it was accompanied by ecclesiastical figures of both Russian and Georgian nationalities. One of them was the Georgian ecclesiastical figure Davit Dumbadze. The Greek Orthodox Church of St. Nicholas and the parishioners of St. Nicholas greeted the army in Batumi with the ringing of church bells.

This was the first time the bells had rung, because the Turks had not allowed churches to ring the bells. To celebrate this event, a solemn banquet was held in Batumi, which was attended by representatives of both secular and ecclesiastical authorities.

At this banquet, the head of the Greek church Alex delivered a speech and praised this historic event. Moreover, he mentioned Davit Dumbadze with a great love, who had visited Batumi at the several times as a civilian. He had been meeting representatives of Greek and other churches in Batumi and was informed about the situation in Batumi. He was also interested in the state of the Christian faith, he was meeting the Christians of Batumi and consoling them, telling them that this

region would soon be liberated from Turkish domination. We knew that - continues Alex - David Dumbadze was a member of the Christian missionary community and we provided him with information about the situation of Christians. Alexi said that he would be very grateful if the priest Davit Dumbadze together with others would be awarded a medal for the dedication he showed in carrying out this great historical event.

Keywords: Society for the Restoration of Christianity in the Caucasus, Russo-Turkish War.

ოთარ გოგოლიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და
ეთნოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი
ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35
ORCID: 0000-0002-5196-4155
otargogolishvili@gmail.com
593 61 78 95

აბსტრაქტი

რუსეთის იმპერიამ XIX საუკუნის 60-იან წლებში დაიპყრო მთელი კავკასია. დაიწყო რუსული კოლონიური პოლიტიკის გატარება. ეს ძირითადად ნიშნავდა დაპყრობილი ხალხების ასიმილაციას. იმპერიის მიერ დაპყრობილ მუსლიმანურ რეგიონებში, შეუდგნენ რუსული მართლმადიდებლური სამისიონერო პოლიტიკის განხორციელებას.

1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად, გაერთიანებულმა რუს-ქართველთა ჯარმა, ადგილობრივი მოსახლეობის დიდი მხარდაჭერითა და ხელშეწყობით, შეძლო აჭარის თურქეთის ხანგძლივი ბატონობისაგან განთავისუფლება და დედასამშობლოსთან მისი დაბრუნება. ახალშემოერთებული კუთხე და მისი მოსახლეობა მაშინვე მოექცა რუსული ეკლესიის, კერძოდ კი „კავკასიაში ქრისტიანული სარწმუნოების აღმდგენი საზოგადოების“ ყურადღების ცენტრში. აღსანიშნავია ერთი ფაქტი, კერძოდ, როდესაც რუს-ქართველთა გაერთიანებული ჯარი ბათუმში შემოვიდა, მას თან ახლდნენ როგორც რუსი, ასევე ქართველი ეროვნების საეკლესიო მოღვაწეები. ერთ-ერთი მათგანი გახლდათ ქართველი საეკლესიო მოღვაწე დავით დუმბაძე. ბათუმში საზეიმოდ შემოსულ ჯარს საეკლესიო ზარების გუგუნით მიეგება წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესია და ამ ეკლესიის მრევლი. ეს იყო პირველი შემთხვევა ზარების რეკვისა, რადგან ადრე თურქები არ აძლევდნენ უფლებას ეკლესიებს ზარების დარეკვისა. ამ მოვლენის აღსანიშნავად ბათუმში გაიმართა საზეიმო ბანკეტი, რომელსაც ესწრებოდნენ როგორც საერო, ასევე საეკლესიო ხელისუფლების წარმომადგენლები.

ამ ბანკეტზე სიტყვით გამოვიდა, ბერძნული ეკლესიის წინამძღვარი ალექსი და დიდი შეფასება მისცა ამ ისტორიულ მოვლენას. ამასთან, მან დიდი სიყვარულით მოიხსენია დავით დუმბაძე, რომელიც მანამდე რამოდენიმეჯერ იყო ბათუმში სამოქალაქო პიროვნების რანგში ნამყოფი. იგი ხვდებოდა ბერძნული და ბათუმში არსებული სხვა ეკლესიების წარმომადგენლებს და გებულობდა ბათუმში შექმნილ ვითარებას. ასევე, იგი ინტერესდებოდა ქრისტიანული სარწმუნოების მდგომარეობით, ხვდებოდა ბათუმელ ქრისტიანებს და მათ ანუგეშებდა, ეუბნებოდა, რომ მალე ეს მხარე განთავისუფლდებოდა თურქთა ბატონობისაგან. ჩვენ ვიცოდით, რომ – განაგრძობს ალექსი – დავით დუმბაძე ქრისტიანული სამისიონერო საზოგადოების წევრი იყო და მას ვაწვდიდით ინფორმაციებს ქრისტიანთა მდგომარეობის შესახებ. ალექსიმ თქვა, რომ ის დიდად მადლობელი იქნებოდა თუ მღვდელი დავით დუმბაძე, სხვებთან ერთად დაჯილდოვდებოდა მედლით იმ თავდადებისათვის, რომელიც მან გამოიჩინა ამ დიდი ისტორიული მოვლენის განხორციელების საქმეში.

საკვანძო სიტყვები: კავკასიაში ქრისტიანული სარწმუნოების აღმდგენი საზოგადოება, რუსეთ-თურქეთის ომი.

შესავალი

რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის შემდეგ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო დაუბრუნდა დედა-საქართველოს, რუსეთის იმპერიამ მიერთებულ ტერიტორიაზე შექმნა ბათუმის ოლქი. ახალშემოერთებული კუთხე და მისი მოსახლეობა მაშინვე მოექცა რუსული ეკლესიის, კერძოდ კი „კავკასიაში ქრისტიანული სარწმუნოების აღმდგენი საზოგადოების“ ყურადღების ცენტრში. საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ გაერთიანებულ რუს-ქართველთა ჯარს, რომელიც ბათუმში შემოვიდა 1878 წლის 25 აგვისტოს, თან ახლდა საეკლესიო მოღვაწეთა დიდი რაზმი. მათ შორის გარდა რუსებისა იყვნენ ქართველები, ასევე ბერძენი და სომეხი საეკლესიო მოღვაწენი. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ რუს-ქართველთა გაერთიანებული ჯარი შეჩერდა წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ბერძნულ მართლმადიდებლურ ეკლესიასთან, ეკლესიაში გადაიხადეს პარაკლისი რუსმა საეკლესიო მოღვაწემ ნიკოლოზ სიდოროვმა, ქართველმა დავით თალაკვაძემ და ბერძენმა იანო ილიადიმ.

„კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოებაში“ მოკალათებული რუსი შოვინისტები დადიოდნენ მთელი ბათუმის ოლქის ტერიტორიაზე და აგროვდნენ ცნობებს ქრისტიანული ტაძრების მდგომარეობის შესახებ. შეგროვებული ცნობები იგზავნებოდა რუსეთის წმინდა სინოდის მისამართით, რომლებშიც დაწვრილებით იყო აღწერილი ქრისტიანული ტაძრების მდგომარეობა და საუბარი იყო ჯერ კიდევ მცირედ შემორჩენილი მრევლის შესახებ. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ამ საზოგადოებაში მყოფი ნაციონალისტები ყოველმხრივ ცდილობდნენ ხელი შეეშალათ ქართველი საეკლესიო მოღვაწეებისათვის, შეეზღუდათ ან საერთოდ აეკრძალათ მათთვის ოლქის ტერიტორიაზე მოღვაწეობა.

შოვინისტების აზრით ქართველები სანდონი არ არიან, მათ ხელი უნდა შევუშალოთ, რადგან ისინი დაიწყებენ ახალშემოერთებულ მხარეში ქართული ნაციონალისტური იდეების ქადაგებას, რაც ამ მხარეში მცხოვრებ მუსლიმანებზე უარყოფით ზეგავლენას მოახდენს და ეს კი რუსეთის სახელმწიფოსათვის სახიფათო იქნებაო. მართლაც რუსი საეკლესიო მოღვაწეები ხელს უშლიდნენ ქართველების საქმიანობას, ყოველმხრივ ავიწროვებდნენ მათ. ამის შესახებ აღშფოთებას ვერ მალავდნენ ამ საზოგადოებაში მოღვაწე ქართველები იონა მეუნარგია, დავით გიორგაძე, ალექსანდრე ბარათაშვილი და სხვები.

ასევე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შემოერთების შემდეგ ბათუმის ოლქში 1882 - 1891 წლებში რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან ჩამოსახლდა 400 მოახალშენე. ისინი დაასახლენ როგორც ბათუმის ასევე ქობულეთის ზღვისპირა მხარეში. მოახალშენეებმა მოითხოვეს მათთვის ეკლესიის სასწრაფოდ აშენება. მართლაც 1884 წლიდან ვიდრე 1902 წლის ჩათვლით ბათუმის ოლქში აგებულ იქნა 10 ეკლესია, სადაც ღვთისმსახურება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. აღნიშნულ პერიოდში კი ბათუმში არ აგებულა არც ერთი ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია, უფრო მეტიც ერთერთი რუსი საეკლესიო მოღვაწე კონსტანტინ ფედოროვი უტიფრად აცხადებდა, რომ რა საჭირო იყო ქართული ეკლესიები ბათუმის ოლქში, ასეთი ეკლესიები საკმაოდ არის თვით საქართველოს ტერიტორიაზე, აქ კი ქართველებმა კეთილი ინებონ ისწავლონ რუსული და გახდნენ რუსული ეკლესიების მრევლიო. აი ასეთი მდგომარეობა იყო შექმნილი ახალშემოერთებულ მხარეში.

მეთოდები

თემაზე მუშაობისას უპირველეს ყოვლისა გამოყენებულ იქნა ანალიზის მეთოდი. ეს მეთოდი მნიშვნელოვნად მიმაჩნია კონკრეტული საკითხის განხილვის დროს, რადგანაც ამ მეთოდის მეშვეობით, საკითხზე მსჯელობისას, ვაანალიზებთ იმ უარყოფით შედეგებს, რასაც ამ შემთხვევაში ჰქონდა ადგილი, კერძოდ „ქრისტიანობის აღმდგენ საზოგადოებაში“ მოკალათებული რუსი შოვინისტების მცდელობა ყოველმხრივ ხელი შეეშალათ ქართველი საეკლესიო მოღვაწეებისათვის იმის შიშით, რომ ქართველები ბათუმის ოლქში ააღორძინებენ ქართულ ნაციონალისტურ სულს და პრობლემებს შეუქმნიან რუსეთის სახელმწიფოს. ასევე ვიყენებთ შედარების მეთოდსაც, აქ ერთმანეთს ვადარებთ როგორც ქართველთა, ასევე რუსების საქმიანობას და მიუხედავად ხელშემლისა ვსაუბრობთ იმაზე, რომ ქართველი საეკლესიო მოღვაწენი მაინც ახერხებდნენ ქართული მართლმადიდებლური ქრისტიანობისადმი მოსახლეობის სიმპათიას და მხარდაჭერას.

შედეგები

საყურადღებოდაა მიმოხილული „ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების“ შემოსვლა და საქმიანობა ბათუმის ოლქში, ბევრი ახალი საარქივო დოკუმენტებია შემოტანილი ამ საზოგადოების მიზნების შესახებ. საყურადღებოდაა წარმოჩენილი საზოგადოების მიერ ბათუმიდან პეტერბურგში რუსეთის წმინდა სინოდისა და იმპერატორის კანცელარიისადმი გაგზავნილი წერილები, რომლებშიც რუსი საეკლესიო

მოღვაწეები აუგად იხსენიებენ ქართველებს, რომლებიც ცდილობენ ქართული ნაციონალიზმის გაღვივებას ახალშემოერთებულ მხარეში, განხილულია ამ საზოგადოების ბათუმის ოლქში საქმიანობის საყურადღებო მომენტები და ბევრი სხვ.

მსჯელობა

რუსეთის იმპერიამ XIX საუკუნის 60-იან წლებში დაიპყრო მთელი კავკასია. დაიწყო რუსული კოლონიური პოლიტიკის გატარება. ეს ძირითადად ნიშნავდა დაპყრობილი ხალხების ასიმილაციას. იმპერიის მიერ დაპყრობილ მუსლიმანურ რეგიონებში, შეუდგნენ რუსული მართლმადიდებლური სამისიონერო პოლიტიკის განხორციელებას.

1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად, გაერთიანებულმა რუს-ქართველთა ჯარმა, ადგილობრივი მოსახლეობის დიდი მხარდაჭერითა ხელშეწყობით, შეძლო აჭარის თურქეთის ხანგძლივი ბატონობისაგან განთავისუფლება და დედა-სამშობლოსთან მისი დაბრუნება. ახალშემოერთებული კუთხე და მისი მოსახლეობა მაშინვე მოექცა რუსული ეკლესიის, კერძოდ კი „კავკასიაში ქრისტიანული სარწმუნოების აღმდგენი საზოგადოების“ ყურადღების ცენტრში. აღსანიშნავია ერთი ფაქტი. კერძოდ, როდესაც რუს-ქართველთა გაერთიანებული ჯარი ბათუმში შემოვიდა, მას თან ახლდნენ როგორც რუსი, ასევე ქართველი ეროვნების საეკლესიო მოღვაწეები. ერთ-ერთი მათგანი გახლდათ ქართველი საეკლესიო მოღვაწე დავით დუმბაძე. ბათუმში საზეიმოდ შემოსულ ჯარს საეკლესიო ზარების გუგუნით მიეგება წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესია და ამ ეკლესიის მრევლი. ეს იყო პირველი შემთხვევა ზარების რეკვისა, რადგან ადრე თურქები არ ამღებდნენ უფლებას ეკლესიებს ზარების დარეკვისა. ამ მოვლენის აღსანიშნავად ბათუმში გაიმართა საზეიმო ბანკეტი, რომელსაც ესწრებოდნენ როგორც საერო, ასევე საეკლესიო ხელისუფლების წარმომადგენლები. ამ ბანკეტზე სიტყვით გამოვიდა, ბერძნული ეკლესიის წინამძღვარი ალექსი და დიდი შეფასება მისცა ამ ისტორიულ მოვლენას. ამასთან, მან დიდი სიყვარულით მოიხსენია დავით დუმბაძე, რომელიც მანამდე რამოდენიმეჯერ იყო ბათუმში სამოქალაქო პიროვნების რანგში ნამყოფი. იგი ხვდებოდა ბერძნული და ბათუმში არსებული სხვა ეკლესიების წარმომადგენლებს და გებულობდა ბათუმში შექმნილ ვითარებას. ასევე, იგი ინტერესდებოდა ქრისტიანული სარწმუნოების მდგომარეობით, ხვდებოდა ბათუმელ ქრისტიანებს და მათ ანუგეშებდა, ეუბნებოდა, რომ მალე ეს მხარე განთავისუფლდებოდა თურქთა ბატონობისაგან. ჩვენ ვიცოდით, რომ – განაგრძობს ალექსი – დავით დუმბაძე ქრისტიანული სამისიონერო საზოგადოების წევრი იყო და მას ვაწვდიდით ინფორმაციებს ქრისტიანთა მდგომარეობის შესახებ. ალექსიმ თქვა, რომ ის დიდად მადლობელი იქნებოდა თუ მღვდელი დავით დუმბაძე, სხვებთან ერთად დაჯილდოვდებოდა მედლით იმ თავდადებისათვის, რომელიც მან გამოიჩინა ამ დიდი ისტორიული მოვლენის განხორციელების საქმეში [სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო ისტორიული არქივი (ფონდი რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომი), ფ. 2011, აღწ. 14, საქ. 1123, ფურც. 19-26]. საინტერესოა ერთი ინფორმაცია, რომელსაც ახლადშემოერთებული მხარიდან მიაწოდეს რუსეთის იმპერიის წმინდა სინოდს. მოხსენება ეკუთვნის ბათუმში მოღვაწე საეკლესიო პირს ვლადისლავ მალცევს. იგი დათარიღებულია 1879 წლის 18 აგვისტოთ. ეს მალცევი

რუსეთის ჯარს შემოყოლია 1878 წლის 25 აგვისტოს და ქალაქში დარჩენილა, რათა შეესწავლა მდგომარეობა და ეცნობებინა იმპერიის ცენტრისათვის. მალცევი წერს: „ბათუმი განთავისუფლდა თურქთა ბატონობისაგან. მეორე წელია უკვე რაც ამ ქალაქში ვიმყოფები და შევძელი ამ ხნის განმავლობაში ქალაქის შესწავლა. ბათუმში რამდენიმე ქრისტიანული ტაძარია, რომელთა შორის აღსანიშნავია წმინდა ნიკოლოზის სახელობის ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესია, სომხური გრიგორიანული ეკლესია. ასევე დაიწყეს კიდევ ეკლესიების მშენებლობა. ამჟამად თითქმის დამთავრების პირასაა მისული კაზაკ პლასტუნთა ეკლესია, სამხედრო შტაბის ტერიტორიაზე მშენებარე ეკლესია. უნდა ითქვას, რომ ქრისტიანები თურქთა ბატონობის პერიოდში შევიწროვებულ მდგომარეობაში იყვნენ და ეს განპირობებული იყო რუსეთთან მომავალი ომით...ამჟამად მიმდინარეობს ადგილობრივი მაჰმადიანების თურქეთში მასიური გადასახლება და სასიამოვნოა ის ფაქტი, რომ ამ გადასახლებას გაგებით ეკიდებიან ადგილობრივი ბათუმელი ჩინოვნიკები. ეს კი ქმნის იმის საშუალებას, რომ უნდა შევძლოთ ამ მხარეში რუსეთიდან რაც შეიძლება მეტი ხალხის გადმოსახლება, რომელიც მოგვცემს საშუალებას ამ მხარეში ქრისტიანული მრწამსის გაძლიერებისათვის. ამისათვის წმინდა სინოდმა არ უნდა დაიშუროს არც თანხები და არც ძალისხმევა. კარგი იქნება თუ ბევრ საეკლესიო მოღვაწეს გამოვგზავნით ამ მხარეში სამოღვაწეოდ. ქრისტიანული სამისიონერო საზოგადოებების საქმიანობა სწორედ ამ მიმართულებით უნდა იქნას წარმართული და მას ამ საქმეში წმინდა სინოდმა დიდად უნდა შეუწყოს ხელი. ასევე მიზანშეწონილად მიმაჩნია, რომ ყოველ გადმოსახლებულ მოახალშეებს რაოდენობისდა მიხედვით თან წამოჰყვეს საეკლესიო პირები. ეს უნდა გაკეთდეს არა მარტო ბათუმში, არამედ მთელ ბათუმის მხარეში, საიდანაც მაჰმადიანები წავიდნენ თურქეთში. იმედს გამოვთქვამ, რომ წმინდა სინოდი და ქრისტიანული სამისიონერო საზოგადოებები ყველაფერს გააკეთებენ ამ მხარის ქრისტიანულ მრწამსზე მოსაქცევად. ბათუმის ოლქის ხელმძღვანელობა ყოველნაირად გვიწყობა ხელს... რაც შეეხება ქართველთა მონდომებას, რომ ამ მხარეში ქართული მართლმადიდებლობა გაბატონდეს, ეს ჩვენთვის არ არის მისაღები და მათ ამაში ხელი უნდა შეეშალოს, რადგან ქართველები ნაციონალისტები არიან და ისინი დაიწყებენ ამ ახალშემოერთებულ მხარეში ნაციონალისტური იდეების ქადაგებას და ეს კი ჩვენთვის სახიფათოა. იმედია, რომ მოკლე ხანში ყველაფერი გაკეთდება ამ მხარეში რუსული მართლმადიდებლობა გაძლიერდეს და განმტკიცდეს” [სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო ისტორიული არქივი (ფონდი რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომი), ფ. 2011, აღწ. 14, საქ. 1123, ფურც. 55-59].

ამ მოხსენებაში შესანიშნავადაა მოცემული ის დამპყრობლური მიზნები, რომელიც ამოძრავებდა რუსულ იმპერიულ სახელმწიფო მანქანას და მის ხელშემწყობ რუსულ ეკლესიას.

1882 წელს ბათუმში რუსეთიდან ჩამოვიდა 200-მდე მოახალშენე. ისინი დაასახლეს ბათუმთან ახლოს მდებარე მიწებზე. ამ ჩამოსულებს თან ახლდა რამდენიმე მღვდელი. საყურადღებოა ერთი ინფორმაცია, რომელიც ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორს მიუვიდა 1883 წლის 12 თებერვალს: „ბათუმელი მოახალშენეები გთხოვთ დაგვეხმაროთ ეკლესიის მშენებლობის დასამთავრებლად თანხების მოზიდვაში. ჩვენ დავიწყეთ და თითქმის დამთავრების პირასაა მისული წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია. დაგვჩა ცოტა რამ სამუშაოები, მაგრამ თანხა ამისათვის საკმარისი არა გვაქვს. ჩვენი მოძღვარი მამა

ივანე ყველაფერს აკეთებს რაც შეიძლება სწრაფად დამთავრდეს ეკლესიის მშენებლობა და რუს მოსახლეობას, რომელიც არც თუ ისე ცოტანი არიან, შესაძლებლობა მიეცეს თავის ეკლესიაში სალოცავად. თან ჩვენ ავითვისეთ ის მიწები, რომლებიც ცარიელი იყო. ასევე შევატყობინეთ ჩვენს ახლობლებსა და ნაცნობებს რუსეთში რაც შეიძლება სწრაფად გადმოსახლდნენ ამ მხარეში” [სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო ისტორიული არქივი (ფონდი კავკასია მე-19 საუკუნის 80-90-იან წლებში), ფ. 1098, აღწ. 10, საქ. 877, ფურც. 201-205].

ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორმა ამ წერილს ასეთი რეზოლუცია დაადო: „დაუყონებლივ გამოჰყავით თანხები ეკლესიის დასამთავრებლად და მოსახლეობის კანონიერი თხოვნის დასაკმაყოფილებლად. იცოდეთ, თუ დროზე არ დამთავრდება ამ ეკლესიის მშენებლობა, ყველანი ამისათვის აგებთ პასუხს. ასევე შეისწავლეთ თავისუფალი მიწების რაოდენობა, რათა ზუსტად შევძლოთ ახალი ნაკადის რაოდენობის ჩამოყვანა და დასახლება”.

ამ რეზოლუციის შესრულება დაევალა ბათუმის ოლქის გუბერნატორის მოადგილეს, კანცელარიის თანამშრომლებს ნიკოლაევსა და დავიდოვს და პოლიკარპოვს, რომელიც განაგებდა რუსეთიდან ჩამოსახლებული ხალხის თავისუფალ მიწებზე დასახლებას.

1887 წლის იანვარში ბათუმში ჩამოვიდნენ „კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების” წევრები პეტრე ბიკოვი, ხარიტონ ნიკიტინი, დიმიტრი ბოროვსკი, მათ თან ახლდნენ ქართველი საეკლესიო მოღვაწეები გრიგოლ სირაძე და გიორგი რამიშვილი. მათ შეისწავლეს ბათუმსა და მასთან ახლო მდებარე ტერიტორიებზე ქრისტიანული სარწმუნოების მდგომარეობა, დაადგინეს თუ რამდენი ქრისტიანი ცხოვრობდა ბათუმში და მის ირგვლივ ტერიტორიაზე, როგორი იყო მათი დამოკიდებულება სხვა, განსაკუთრებით მაჰმადიანური რელიგიის წარმომადგენლებთან, როგორ მიმდინარეობდა ქრისტიანული ეკლესიების მშენებლობა და ა. შ. 1887 წლის 24 დეკემბერს მათ წერილი გაუგზავნეს საზოგადოებას, რომელშიც მიმოხილული იყო ბათუმსა და მის ახლომდებარე ტერიტორიაზე ქრისტიანული რელიგიის მდგომარეობა. ამ წერილში ისინი მიუთითებდნენ, რომ ბათუმში ხმა დაირხა, რომ აქ მომავალ წელს აპირებს ჩამოსვლას რუსეთის იმპერატორი და აქაურ მოსახლეობას აქვს განზრახული მისთვის თხოვნის გადაცემა ბათუმში გრანდიოზული ეკლესიის აშენების თაობაზე [სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო ისტორიული არქივი (ფონდი კავკასია მე-19 საუკუნის 80-90-იან წლებში), ფ. 1098, აღწ. 10, საქ. 877, ფურც. 230-232].

მართლაც, 1888 წლის სექტემბერში, ბათუმში ჩამოვიდა რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე მესამე. მას დიდებული შეხვედრა მოუწევს. ბათუმის საზოგადოებამ, საეკლესიო მოღვაწეებმა მას გადასცეს თხოვნა იმაზედ, რომ რუსული იარაღის სადიდებლად და რუსული მართლმადიდებლობის გაძლიერება-განსამტკიცებლად, რუსეთის იმპერიის სადიდებლად, აქ აშენებულიყო გრანდიოზული ტაძარი, რომელიც იქნებოდა რუსეთის სიმბოლო, მთელ მსოფლიოში რუსული იარაღის ბრწყინვალეობა და სიძლიერე. რუსეთის იმპერატორმა არა თუ შეისმინა ეს თხოვნა, არამედ აღფრთოვანება გამოხატა ამ თხოვნისადმი და დაპირდა, რომ ის თვითონ აიყვანდა კონტროლზე მას და უახლოეს ხანში მოაგვარებდა ბათუმში ეკლესიის აშენების საკითხს. ეკლესიის მშენებლობა გაგრძელდა რამდენიმე წელს (დასრულდა 1906 წელს). ტაძარი აკურთხეს ალექსანდრე

ნეველის სახელზე და იგი აშენდა ბათუმის ოლქის ქართველთა გარუსების მიზნით. ამ ფაქტის გამოხატულება იყო თუნდაც ჯერ აქ ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვის აკრძალვა, ხოლო შემდეგ თვით ეკლესიის გადაცემა სამხედრო უწყებისათვის.

1888 წელს, საქართველოს ეგზარხოსის პალადის განკარგულებით, ბათუმის ოლქის მაჰმადიან მოსახლეობაში ქრისტიანული სარწმუნოების ნაშთების არსებობის გამოსარკვევად, ბათუმ-ართვინის ოკრუგებში იმოგზაურა არქიმანდრიტმა ამბროსი ხელაიამ (მოგვიანებით საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი). იგი მოსახლეობაში საინტერესო ფაქტის მოწმე გახდა. პალადის სახელზე დაწერა კიდევ, რომ ბათუმის ოლქის მაჰმადიან მოსახლეობაში ჯერ კიდევ შემორჩენილია ქრისტიანული წეს-ჩვეულებანი, მოსახლეობა ჩუმიად ლოცულობს, საიდუმლოდ იცავს და ასრულებს შეძლებისდაგვარად ქრისტიანულ დღესასწაულებს, არ ივიწყებს მამა-პაპურ ადათ-წესებსაც. სწორედ ეს გახდა იმის საფუძველი, რომ ამბროსი ხელაიამ აღნიშნა, რომ თუ ჩვენ გონივრულად ვიმუშავებთ, ყველაფერს გავაკეთებთ მიზანმიმართულად და წინდახედულად, არ გამოვიყენებთ დამაღებას, არამედ ვიმუშავებთ დარწმუნების გზით, შევძლებთ ახსნა-განმარტებას და ვისაუბრებთ ჩვენს წარსულზე ჭკვიანურად და დამაჯერებლად, მაშინ დარწმუნებული ვარ, მაჰმადიანი ქართველების მობრუნება თავისი წინაპრების სარწმუნოებაზე არ იქნება ძნელი საქმეო.

ამბროსი ხელაიას მოგზაურობამ დააჩქარა „კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების“ გურია-აჭარის ფილიალის შექმნა 1889 წელს. მას სათავეში ჩაუდგა „განსაკუთრებული კომიტეტი“, რომელშიც შევიდნენ: ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის თანაშემწე ერისთავი, გენერალ-მაიორი გრიგოლ გურიელი, ბათუმის ოლქის უფროსის თანაშემწე ლორთქიფანიძე, არქიმანდრიტი ბენიამინი და ამბროსი, ბათუმის ეკლესიის დეკანოზი სიმონ ქიქოძე და იონა მეუნარგია.

ქართველმა საზოგადოებამ დიდი ინტერესი გამოიჩინა აღნიშნული განყოფილებისადმი. თვლიდა, რომ მას უნდა ებრძოლა მაჰმადიანი მოსახლეობის კულტურული აღორძინებისა და ამით ეროვნული ერთიანობის აღდგენა-განმტკიცებისათვის. ამ სურვილს აძლიერებდა ისიც, რომ კომიტეტის შემადგენლობა ქართველებით დაკომლექტდა. ამასთან გრიგოლ გურიელს შემოერთებულ მხარეში დიდი გავლენა და ავტორიტეტი ჰქონდა, ხოლო თავად ამ რეგიონის მოსახლეობა, მაჰმადიანობის მიუხედავად, უაღრესად ტოლერანტულად იყო განწყობილი ქრისტიანობისადმი.

განყოფილების საქმიანობის შესახებ საკმაოდ ნათლად მიგვანიშნებს 1890 წლის 21 თებერვლის სხდომა, რომლის თითქმის ყველა მონაწილემ ორგანოს დაარსებას საჭირო და დროულ საქმედ თვლიდა. ამავე დროს ისინი ფრთხილ და წინდახედულ მოქმედებას მოითხოვდნენ. მათ არც ის თავისებურება რჩებოდათ გაუთვალისწინებელი, რომ თურქთა მიერ მიტაცებული ქართული რეგიონებიდან აჭარამ ყველაზე კარდაგ შემოინახა და შეინარჩუნა ქართული ენა, ზნე-ჩვეულებები და ტრადიციები, მაგრამ ერთბაშად მამაპაპურ რჯულზე დაბრუნება, მაინც ძნელი იქნებოდა, თანაც გაუფრთხილებელ ნაბიჯს შეეძლო საქმე გაერთულებინა. ამიტომ სხდომამ, სავსებით სწორად გადაწყვიტა დროებით უარი ეთქვა სამისიონერო პროგრამის განხორციელებაზე და წინა პლანზე კულტურულ-საგანმანათლებლო ღონისძიებანი წამოეწია. ხანგრძლივი მსჯელობის შემდეგ სხდომამ დაადგინა, რომ ბათუმისა და ართვინის ოლქებში გაეგზავნათ ორ-ორი წარმომადგენელი

(ერთი სასულიერო და ერთი საერო), რომლებიც ადგილზე შეისწავლიდნენ წინასწარ შედგენილი ინსტრუქციის მიხედვით: 1. აღწერათ ყველა ქრისტიანული ძეგლი, რომელიც სამოღვაწეო ადგილებში იყო და აღერიცხათ ის ეკლესიები, ტაძრები და მონასტრები, რომელთა აღდგენა შეიძლებოდა; 2. მიეთითებინათ ის დასახლებული ადგილები, სადაც შესაძლებელი და აუცილებელი იყო სკოლების გახსნა; 3. განესაზღვრად ის პუნქტები, სადაც მოსახლეობა მისიონერებს კეთილად მიიღებდა; 4. შეესწავლათ თავიანთ სამოღვაწეო რეგიონში თუ რამდენად შემორჩა ძველი ქრისტიანული ადათ-ჩვევები.

ამ დადგენილების საფუძველზე, 1890 წლის ივნის-ივლისში აღნიშნულ ოლქებში იმოგზაურეს ოზურგეთის მაზრის მღვდელმა ექვთიმე თალაკვაძემ და გურია-სამეგრელოს სამისიონერო განყოფილების წევრმა იონა მეუნარგიამ. ჟურნალი „მწყემსი“ წერდა, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა მათ ყველგან სიხარულით ხვდებოდა. ერთ საზოგადოებაში კი იმდენად დიდი პატივი მიაგეს, რომ რადგან ხეირიანი ბინა არ ჰქონდათ, მასპინძლებმა ღამე სტუმრებს მეჩეთში გაათევინეს [წვერავა, 2000:24].

სამისიონერო საზოგადოების საქმიანობაზე საინტერესო ცნობებს გვაწვდის პეტერბურგელი მწერალი და პუბლიცისტი ნიკოლოზ ლენდერი, რომელიც ორჯერ, 1892 და 1894 წლებში იმყოფებოდა ბათუმში. ნიკოლოზ ლენდერი აღნიშნავს, რომ ბათუმში და მთლიანად ბათუმის ოლქში მიმდინარეობს რუსული სახელისუფლო სტრუქტურების ჩამოყალიბების პროცესი. ეს პროცესი მიმდინარეობს უხეშად. არ ითვალისწინებენ ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესებს და ცდილობენ რაც შეიძლება მეტი ადგილობრივი მაჰმადიანი სასწრაფოდ წავიდეს ბათუმიდან და მისი ოლქიდან. მათ ადგილზე სურთ ჩამოსახლონ რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან მოსახლეობა და ამით ძლიერი დასაყრდენი შეიქმნან. ამ პროცესში ჩაბმულია რუსული ეკლესია. ჩემთან საუბარში – განაგრძობს ლენდერი – კაზაკთა პლასტუნთა ბატალიონის ეკლესიის მღვდელმა, მამა ივანე პოტაპოვმა აღნიშნა, რომ ეკლესია ცდილობს ბათუმში და მის ოლქში გაძლიერდეს რუსული მართლმადიდებლური სული და ამ მიზნით ის და ბათუმში არსებული სამისიონერო საზოგადოების წევრები ძალ-ღონეს არ იშურებენ. განსაკუთრებით აქტიურობენ ამ საქმიანობაში რუსეთიდან ბათუმში მოვლენილი საეკლესიო პირები: სერგეი რომანცევი, პეტრე ივანოვი, მირონ ფედოტოვი და სხვები. ისინი ხშირად დადიან ბათუმის უბნებში და მოსახლეობასთან ატარებენ ახსნა-განმარტებით სამუშაოებს. ამის შედეგად ბევრი მოსახლე ჩვენს რელიგიაზე გადმოდის. ასე მაგალითად, კაზაკთა პლასტუნთა ბატალიონის ეკლესიის მრევლს შეემატა ადგილობრივი ქართველები, რომლებიც მოინათლნენ რუსულ მართლმადიდებლურად და ესწრებიან ეკლესიაში გამართულ წირვა-ლოცვებს. ასევე ხდება სხვა ეკლესიებშიც. რაც შეეხება იმას, რომ მუსლიმანები მიდიან მუჰაჯირად თურქეთში აქედან, ამას ჩვენ მივესალმებით, რადგან მათგან გამოთავისუფლებულ ადგილებზე, რუსეთიდან მთავრობას შემოჰყავს დიდძალი მოსახლეობა. ამით კიდევ უფრო გაძლიერდება რუსული მართლმადიდებლური სული ბათუმის ოლქში და ამასთანავე მთავრობას შეექმნება მყარი პოზიცია. ლენდერი შემდეგ აღნიშნავს, რომ პოტაპოვმა ისიც აღნიშნა, რომ ჩვენს სამისიონერო საქმიანობაში ქართველი საეკლესიო მოღვაწეებიც გვყავს ჩაბმული, მაგრამ მათთან მუშაობაში სიფრთხილეს ვიჩენთ, რადგან ქართველები ნაციონალისტები არიან და მათმა პროპაგანდამ

შეიძლება ჩვენს საქმეს ავნოს, თუმცა, ვცდილობთ, კონტროლზე ავიყვანოთ მათი სამისიონერო საქმიანობა. ნიკოლოზ ლენდერი გაკვირვებული აღნიშნავს, რომ ასეთი აზრების მოსმენა სახელმწიფო ჩინოვნიკისგან მას არ გაუკვირდებოდა, მაგრამ საეკლესიო მოღვაწისაგან კი მსგავსი მოსაზრებების მოსმენა განსაცვიფრებელიაო [ლენდერი, 1897: 58].

რაც შეეხება სამისიონერო საზოგადოების წევრებს ექ. თალაკვაძესა და ი. მეუნარგიას, მათი მოგზაურობის შემდეგი ადგილი გახლდათ სოფელი ზემოხინო. მათ დაათვალიერეს ხინოწმინდის ძველი საკრებულოს ტაძრის ნანგრევები. აქ ექ. თალაკვაძემ სოფლის მაჰმადიანი მოსახლეობის თანდასწრებით შეასრულა პარაკლისი, აქედან ისინი გაემგზავნენ სხვა სოფლებისაკენ, შემდეგ კი გადავიდნენ ართვინის მხარეში, სადაც მონახულეს შემორჩენილი ქართული მატერიალური კულტურის შესანიშნავი ძეგლები. ყველა ძველ ტაძარში მღვდელი თალაკვაძე იხდიდა სამადლობელ პარაკლისებს, რომლებსაც მრავალი მაჰმადიანი ესწრებოდა.

ქართველი მღვდელმსახურების და საერთოდ ქართველი საზოგადოებისა და კომიტეტის გეგმაზომიერი და საზრიანი მოქმედების შედეგად შესაძლებელი გახდა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს კულტურული აღორძინების ვრცელი პროგრამის შემუშავება: 1. დაწყებითი სკოლების გახსნა ქობულეთში, ხულოში, ქედაში, მარადიდსა და მურღულში. განათლების შეტანა ხელს შეუწყობდა ხალხში მივიწყებული ეროვნული კულტურის აღორძინებას, 2. სამკურნალო დაწესებულების გახსნა ტბეთის ცნობილ ტაძართან და ქედაში. 3. აღნიშნულ ადგილებში სასულიერო პირთა გაგზავნა, რომლებიც მედიცინაში იყვნენ გათვინობიერებული და ხელსაყრელ პირობებში ძველ ტაძრებსა და ოჯახებშიც საეკლესიო რიტუალებს განახორციელებდნენ.

საქართველოს ეგზარქოსმა, რომელიც ცარიზმის კოლონიურ პოლიტიკას ახორციელებდა, ამ ფაქტში რუსეთის გეგმების ხელყოფა დაინახა და ქართველი მისიონერები აჭარიდან გაიწვია, მათ ადგილზე კი გაამწესა ბერძენი და რუსი სასულიერო პირები, თუმცა მათი სამრევლოები აქ არ იყო. ისიც უნდა ითქვას, რომ აქამდე მღვდლებისა და მისიონერების დანიშნვა ამ რეგიონში იმერეთის ეპისკოპოსის ფუნქციებში შედიოდა. ეგზარქოსმა ეს უფლება მას ჩამოართვა და მიითვისა კიდევ მეტი, ხოლო ბათუმის ოლქის პოლიტიკურმა ხელმძღვანელობამ – ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორმა საქართველოს ეგზარქოს მოსთხოვა, რომ ბათუმიდან სხვაგან გადაეყვანა მღვდლები ლუკა ხუნდაძე და დავით ახვლედიანი, რადგან ისინი ადგილობრივ მაჰმადიან მოსახლეობაში ნაციონალისტურ იდეებს ქადაგებდნენ და სახიფათონი იყვნენ ხელისუფლებისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული საზოგადოება საერთოდ ატარებდა ცარიზმის პოლიტიკას და სერიოზული ნაკლოვანებები ჰქონდა, მისმა აჭარის განყოფილებამ მაინც დადებითი როლი შეასრულა. საზოგადოება თავისი კულტურულ-საგანმანათლებლო პროგრამით გეგმავდა ქართველ მაჰმადიანებში ეროვნული სულისკვეთების აღორძინება-განმტკიცებას, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ამის იქით ბათუმის სამისიონერო განყოფილების მოღვაწეობა არ წასულა, რადგან რუსული დიდმპყრობელური სახელმწიფო შეგნებულად აბრკოლებდა აჭარის ადგილობრივი მოსახლეობის თვითგამორკვევას და ცდილობდა ყოველნაირად შეეშალა ხელი ქართველი თანამომხმეების ერთიანობისათვის და ყველაფერი დაეტოვებინა უცვლელად მანამ, სანამ არ მოხდებოდა ადგილობრივი მოსახლეობის ასიმილაცია რუსულ იმპერიულ მანქანასთან. ეგზარქოსი პალადი ცდილობდა

მისიონერულ საქმიანობისათვის ჩამოეშორებინათ ქართველი მღვდელმსახურები, რადგან ის კარგად ხედავდა, რომ ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობა ქართველ თანამომხმეებს კარგად ხვდებოდა და ამაში ის მომავლისათვის სახიფათო მოვლენას ხედავდა. პალადი ამბობდა, რომ სამისიონერო საქმიანობის სულისჩამდგმელი, ბათუმის ოკრუგის უფროსი თავადი გურიელი გარდაიცვალა, ხოლო თავადი ერისთავი, რომელიც მისიონერებს ყოველნაირად ხელს უწყობდა, თანამდებობიდან გადადგა, ხოლო სხვა წევრები ბათუმში არ ცხოვრობენო.

სწორედ ეს გახდა იმის მიზეზი, რომ ბათუმის ოლქში ქართველთა სამისიონერო საქმიანობა დიდხანს შეფერხდა, თუმცა საბოლოოდ მისი აღმოფხვრა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო. ქართველი საეკლესიო მოღვაწეები შემდეგშიც ყველაფერს აკეთებდნენ, რომ ახლად შემოერთებულ აჭარაში აღორძინებულიყო ქართული მართლმადიდებლური სული. ამას კი ისინი ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობის დახმარებით კიდევაც ახერხებდნენ.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

- sankt-peterburgis saxelmzifo istoriuli arkivi* (fondi Ruset-Turketis 1877-1878 zlebis omi), f. 2011, agz. 14, sak. 1123, furz. 19, 26, 55, 59, 220, 223, 230, 232. (*სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო ისტორიული არქივი* (ფონდი რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომი), ფ. 2011, აღწ. 14, საქ. 1123, ფურც. 19, 26, 55, 59, 220, 223, 230, 232).
- zverava, v. (2000). adjarashi kristianobis agmdgeni sazogadoebis mogvaweobis istoriisatvis. batumis shota rustavelis saxelmzifo universitetis Sakartvelos istoriis kateris shromebis krebuli „*Saistorio mazne*“, № XI, Batumi: gamomcemloba „batumis saxelmzifo universiteti. (წვერავა, ვ. (2000) აჭარაში ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების მოღვაწეობის ისტორიისათვის, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის კათედრის შრომების კრებული „*საისტორიო მაცნე*“, # XI, ბათუმი: გამომცემლობა „ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი).
- lenderi, n. (1897). *shavi zgva da kavkasia*, sankt-peterburgi: gamomcemloba „sankt-peterburgi“. (ლენდერი, ნ. (1897). *შავი ზღვა და კავკასია*, სანკტ-პეტერბურგი: გამომცემლობა „სანკტ-პეტერბურგი“).